

Bibliografía per a una didàctica de la filosofia

Manuel Satué

VÍCTOR SANTIUSTE-FRANCISCO GÓMEZ DE VELASCO, *Didáctica de la Filosofía. Teoría. Métodos. Programas. Evaluación*, Narcea S.A. de Ediciones, Madrid 1984, 190 pp.

Aquesta obra comprèn una petita «Presentación», vuit capítols i un «Epílogo». A l'esmentada presentació, els autors defensen «un lugar para la filosofía en el mundo de hoy, en el mundo de los adolescentes ... [i] ... para la filosofía en las E.E.M.M.». Aquesta part, els mateixos autors la resumeixen així:

La filosofía debe cumplir la importantísima misión de estimular en el alumno una reflexión acerca de sí mismo, de su mundo, y de los paradigmas científicos ... potenciar una capacidad de análisis y crítica de las informaciones ... y lograr una visión integradora del panorama excesivamente especializado de otras disciplinas.

Segueixen tres capítols de pura teoria –«La filosofía hoy», «La función educativa y sus elementos», «El lugar de la filosofía en el Bachillerato»– acompanyats d'una bibliografia de valor molt desigual. En el primer dels esmentats, es delimiten els objectius de l'ensenyament filosòfic:

a) La filosofía no debe reducirse a su historia; b) no debe reducirse a una doctrina particular ... debe pasar revista a las posibilidades de pensamiento que abren unas u otras doctrinas o teorías; c) debe combatir el aparejo escolástico, que separa de la realidad o la enmascara en ideología. El principio y justificación de este enfoque ... es la investigación y el desarrollo de los contenidos ... en función de las necesidades objetivas de los adolescentes.

Després de la part teòrica vénen cinc capítols –«Los cuestionarios y los programas», «La enseñanza de la filosofía», «Aspectos didácticos I, II», «Instrumentos didácticos», «Evaluación».

Es parteix de la base que hi ha un programa comú assenyalat pel «Ministerio» que com bé diuen «es muy pesado y ... es preciso aligerar». L'esmentat programa podria estructurar-se seguint les cèlebres preguntes kantianes. Pel que fa referència als mètodes, els enumeren gairebé tots sense fer-ne cap valoració ni

explicitar quin d'ells és el més adequat per a l'ensenyament de la Filosofia a les EM. A l'últim paràgraf del capítol cinquè «Enseñanza de lenguajes» se'ns remarca que «El único método para Adorno de aprendizaje de los términos filosóficos consiste en leer filosofía». En el capítol següent ens assabentem que són tres els aspectes didàctics «idcologista (pasividad de los alumnos), psicologista (actividad de los alumnos), positivista (contraria a la metafísica)», aquests tres són titllats de posicions extremes, tot i reconeixent que en ells es donen uns plantejaments que no tenen perquè ser excloents. L'objectiu bàsic de la filosofia en el Batxillerat sembla que és «enseñar a pensar», que a la vegada podria dividir-se en «capacidad de comprensión general de cualquier información, rigor y precisión en el análisis de la misma, actitud crítica y ponderada». Tenint en compte que els processos mentals dels alumnes són «captación, análisis de elementos y relación», l'ensenyament s'ha d'acomodar a ells en els tres moments de «información, análisis consecuentes, conclusiones». El capítol acaba proposant una ordenació dels programes oficials de BUP i COU. El capítol setè enumera els instruments didàctics: «La lección, el programa, la disertación», sense oblidar l'hermenèutica i el comentari de textos. Hi trobem a faltar una valoració adequada dels instruments i la manca dels nous mitjans, com poden ser les diapositives, el vídeo i l'ordinador. Sobretot pel que fa als programes de lògica simbòlica. L'últim capítol tracta de l'avaluació. Aquí se'ns parla del projecte, de la recollida de dades i de l'anàlisi d'aquestes, d'acord amb el que s'ha exposat en el projecte, per acabar proposant nombrosos models de proves tant objectives com d'assaig. Al «Epílogo» els autors es queixen dels corrents que segueixen un excés de metologia, ja que en ells es corre el perill de desvirtuar els continguts filosòfics, «Es menester conservar el rigor en el estudio y manejo del vocabulario y conceptos filosóficos sin perjuicio de hacerlos compatibles con su valor formativo». Per més que no estiguem d'acord amb el que es proposa en la totalitat de l'obra, cal reconèixer el mèrit dels autors per la reflexió duta a terme sobre didàctica de la filosofia, que és molt urgent i necessària sobretot en el nostre temps, marcat per profundes transformacions. Si cal fer alguna crítica és l'excés de teoria en una matèria que creiem que és eminentment pràctica. Els qui portem ja molts anys davant dels joves alumnes pensem que no és gens fàcil l'ensenyament d'una assignatura que no comprenen quina funcionalitat pot tenir per a ells. L'obra en conjunt pot ser d'utilitat per als professors que surten de la Facultat i que en arribar a l'Institut confonen aquest amb el Departament de Filosofia del qual han sortit.

CÉSAR TEJEDOR CAMPOMANES, *Didáctica de la filosofía. Perspectivas y materiales*, SM Ediciones, Madrid, 1984, 115 pp.

L'autor a la «Presentación» ja ens adverteix que la mescla de didàctica i filosofia pot ser explosiva. Potser es trobarà aquí massa filosofia i poca didàctica, o bé a l'inrevés, però el seu propòsit, com ja ho aclareix el subtítol, és el d'oferir «Perspectivas y materiales», conscient que n'hi poden haver d'altres. Els dos primers —«La filosofía y el filosofar»; «La enseñanza de la filosofía»— són molt més

teòrics que la resta —«Programación», «Metodología», «Evaluación». Ens diu que «qué es filosofía no es una pregunta inocente», per això ell partirà de «cómo lo hacemos al filosofar ... El filosofar parece una actitud natural, radical, original, no exclusiva precisamente de los llamados filósofos, sino común a todos los hombres». Així doncs, el filosofar és una actitud que sorgeix de l'experiència, però es converteix en una pregunta que desemboca en la crítica. Filosofar és també preguntar-se pel sentit de la totalitat. «No hay un filosofar intemporal, ni una filosofía eterna. Se filosofa desde el momento presente y por ello mismo el filosofar permite superarlo y trascenderlo, aunque siempre de un modo provisional». Quan emprèn «La enseñanza de la filosofía» es reafirma en la idea exposada anteriorment: «Enseñar filosofía es ... enseñar a preguntar y a preguntarse filosóficamente ... educar en la creatividad». Convé que el professor sàpiga «suscitar las preguntas callándose las propias respuestas» i cal que sigui creïble, atractiu, revestit d'autoritat i sobretot motivador de l'alumne.

En la part dedicada a la «Programación» se'ns esmenten els diversos nivells —«macroprogramación; microprogramación»— i també els objectius, tot utilitzant la taxonomia de Bloom. Pel nostre autor els objectius generals són tres: «1. Adquisición de conocimientos instrumentales. 2. Reflexionar filosóficamente. 3. Modificación de la conducta». Aquest tercer es concreta en «modificación de actitudes y hábitos» i «adquisición global del hombre y de la realidad».

De fet, i tal com ja ho reconeix, els programes del «Ministerio» ofereixen diverses opcions: a tercer curs de Batxillerat, els problemes filosòfics bàsics; i a COU poden tractar-se els autors amb llurs problemàtiques o tractar aquells temes que en cada època han tingut més acceptació (Filosofia antiga: el problema del cosmos. Filosofia medieval: Déu. Filosofia moderna: el coneixement).

Pel que fa a la Metodologia, s'inclina per «un método activo ... participativo y creativo». Després d'un acurat estudi del mètode socràtic, parla de les diverses activitats a portar a terme per part dels alumnes tot assignant un paper molt important al comentari de textos. D'aquest darrer ens dona una teoria bastant completa que abasta les Normes d'Oxford i una classificació de textos que poden ser motivadors per conèixer un autor, per aprofundir en un tema o bé per iniciar-se en l'estudi d'un autor. A l'últim capítol toca el tema de l'avaluació, primer en general, tot distingint entre «evaluación y calificación», i reconeix que «la eficacia de la evaluación depende de que se programe o prepare adecuadamente». Tot seguit passa revista als diversos tipus de proves, per acabar concretant: «la evaluación en filosofía» s'ha d'adaptar als objectius de la programació que abans ens ha indicat.

Com a cloenda addueix una llarga citació de Gramsci extreta de la «Introducción a la filosofía de la praxis». La resumim en unes línies de la mateixa citació: «llevar a la masa de hombres a pensar coherentemente y de modo unitario el presente real y efectivo es un hecho mucho más importante y original que el descubrimiento por parte de un genio filosófico de una nueva verdad que se convierta en patrimonio exclusivo de pequeños grupos intelectuales».

En general és molt menys teòrica aquesta obra que l'anterior, si bé és veritat que té una primera part que ho és bastant, però creiem que la part pràctica pot ajudar molt a tots aquells que tenim la difícil tasca d'ensenyar filosofia al

Batxillerat. La seva lectura resulta fàcil i agradable i aporta un xic de llum a la didàctica de la filosofia.

LUIS JIMÉNEZ MORENO, «Didáctica-filosofía-formación» en *Diálogo filosófico*, sept. 1989, Encuentro, Madrid.

Com assenyala l'autor, entre els professors d'EM sempre sorgeix la pregunta «¿Qué pretendemos con la filosofía, instruir o formar?». Sòcrates mai no va escriure cap tractat de filosofia, però despertà entre els seus deixebles una actitud especial, i ja coneixem la dita de Kant «No se aprende filosofía, sino que se aprende a filosofar». Plató en els seus diàlegs es proposa la formació dels seus alumnes, com diu Jaeger: «Platón fue el primero que consideró la esencia de la filosofía en su relación con la educación de un nuevo tipo de hombre». Tot passant revista a *Eutidem*, *República* i a la Carta VII conclou: «Éste es el estado de ánimo en que vive este hombre: se entrega, sin duda, a sus actividades ordinarias, pero en todo y siempre, se conforma con la filosofía, este género de vida que le confiere, junto con la sobriedad, una inteligencia pronta y una memoria tenaz, así como la capacidad de razonar». Es pot adduir en aquest sentit també la Carta a Meneceu d'Epicur, on es llegeix que l'activitat filosòfica no és altra que «cuidar de la salud del alma». També en el temps de la Gran Revolució, «Le philosophe» és aquell per a qui «El saber era la posibilidad de actuar acertadamente, sabiendo actuar, ordenar y interrelacionar los diferentes saberes cultivados», i afegeix tot seguit que «se sirva de una actitud y actividad filosófica». Si bé és cert que és molt difícil comunicar als altres els problemes filosòfics, no ho és pas tant el «contribuir a que surja (tal problema), a que se despierte para que aparezca apremiante con la emoción del descubrimiento, siempre inacabado, debiendo ir también acompañado de libertad y crítica, de espontaneidad y creatividad». Cal que el filosofar compti més que la mera erudició en filosofia, com ja apunta la citació abans aportada que diu que el problema filosòfic no és comunicable però pot fer-lo aparèixer. A la divisió dels sabers proposada per Aristòtil podem atribuir a la formació filosòfica el saber observar, el saber actuar i el saber construir.

Durant la formació d'un ciutadà culte, per força han de sorgir qüestions que no estan incloses en l'àmbit estret d'una professió superespecialitzada. «Para la ciudadanía y para la cientificidad habrán de surgir cuestiones de conocimiento, gnoscológicas, epistémicas y metodológicas; cuestiones de realidad natural y cultural, físicas, ontológicas y preferentemente antropológicas, y también cuestiones de valor de los objetos y de las acciones, en diferentes dimensiones, estéticas, éticas, religiosas y otras, para atender a lo cual, si surge, se hace preciso recurrir a la filosofía». Així, doncs, cal que els qui ensenyem filosofia tinguem en compte el fet de formar més que el d'informar els nostres alumnes. No serviria per a res la informació d'uns problemes molt llunyans en l'espai i el temps a la nostra jovenalla. Filosofia vol dir formació tal com ho han entès els grans mestres de tots els temps.

Bibliografia complementària

- J. M. CALLEJAS, *El teatro educa. Experiencias didácticas en filosofía*, Narcca, Madrid, 1988.
- A. CIFUENTES I CASAL, *Consideracions generals sobre la didàctica de la filosofia a l'ensenyament secundari*, Butlletí del Col·legi de Doctors i Llicenciats, Barcelona, 1985.
- DIVERSOS AUTORS, Revista *Les amis de Sèvres*, «116ème Philosophes de tous les pays...», Sèvres, 1984.
- DIVERSOS AUTORS, «La reforma, un marco para la enseñanza de la filosofía» a *Revista de filosofía y de didáctica de la filosofía*, Madrid, 1988.
- H. GADAMER, *Verdad y Método*, Sígueme, Salamanca, 1977.
- C. GARCÍA BORRÓN i d'altres, «Per una programació millor de la filosofia de BUP», *Butlletí del Col·legi de Doctors i Llicenciats*, Barcelona, 1981.
- GRUP DE FILOSOFIA CASAL DEL MESTRE, *El comentari de textos filosòfics*, Sta. Coloma de Gramanet, 1988.
- I. GUALLAR, *Programación de filosofía*, ICE, Zaragoza, 1979.
- I. IZUZQUIZA, *La clase de filosofía como simulación de la actividad filosófica*, Anaya, Madrid, 1978.
- P. LINDSAY, *Procesamiento de información humana*, Tecnos, Madrid, 1977.
- A. LÓPEZ QUINTAS, *Análisis literario y formación humanística*, Editorial Escuela Española, Madrid, 1986.
- A. LÓPEZ QUINTAS, *Los jóvenes frente a una sociedad manipuladora*, Ediciones Pío X, Madrid, 1984.
- J. MIGELL I F. REQUEJO, «La filosofía, cajón de sastre del Bachillerato» a *Cuadernos de Pedagogía*, Junio, Barcelona, 1987.
- H. MORINE I G. MORINE, *El descubrimiento, un desafío a los profesores*, Santillana, Madrid, 1987.
- B. ORIO I M.L. DOMÍNGUEZ, *Método activo, una propuesta filosófica*, MEC, Madrid, 1985.
- N. POSTNAM I CH. WEINGARTEN, *La enseñanza como actividad crítica*, Fontanella, Barcelona, 1973.
- SECO i altres, *El aula sin fronteras*, Fundación Bco. Exterior, MEC, Madrid, 1987.
- H. STAUDINGER y W. BEHLER, *Preguntas básicas de la reflexión humana*, Herder, Barcelona, 1987.
- J. DEL VAL; *Crecer y pensar*, Laia, Barcelona, 1983.